

Yazarlar/Authors

Hatice BUDAK* Berkay ÇETİN**

Makale Adı/Article Name

Türkiye Defteri Dergisinde Edebiyat Piyasası ve Piyasa Edebiyatı
Kısacasında Türk Edebiyatının Ahvalı

*The Situation of Turkish Literature Between the Literary Market and
Market Literature in the Journal of Türkiye Defteri*

ÖZ

Günümüz kapitalist dünyasında edebi ürünlerin iktisadi bir meta hâline gelmesi ve piyasa değerinin merkezileşmesi süreci, bu süreci destekleyenler gibi eleştirenleri de beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada *Türkiye Defteri* dergisinin Türk edebiyatının piyasalaşma problemine ve "Nasıl bir edebiyat?" sorusuna yaklaşımı incelenmektedir. Çalışma nitel bir araştırma olup *Türkiye Defteri* dergisinin toplam 20 sayısı taranmıştır. Çalışma verilerinin toplanmasında doküman analizi, çözümlenmesinde ise betimsel analiz kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, dergide burjuva edebiyatındaki "sanat, sanat içindir" anlayışının bir sonucu olarak edebiyat yaratımının giderek piyasanın temel ilkesi olan "üretim için üretim" ilkesine angaje olduğuna; piyasa edebiyatının yapıtlarında, belli bir toplumun üyesi olmayan, sadece kendisi için yaşayan bir insan tipi yaratıldığı ve bu insan tipinin halka bir gerçeklik biçimi olarak sunulduğuna dair eleştirel bir söylemin hâkim olduğu tespit edilmiştir. *Türkiye Defteri*'nde, piyasa değerlerinden arınmış toplumcu gerçekçi bir edebiyatın yapıtları ile kolektif düşüncenin içinde ayakları yere basan gerçek bir insan anlayışının mümkün olduğu iddiası da çalışmada elde edilen bir diğer sonuçtur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Defteri, Marksist Edebiyat Eleştirisi, Kapitalizm, Edebiyatın Piyasalaşması, Toplumcu Gerçekçilik.

ABSTRACT

In today's capitalism, the commodification of literary products and the process of the centralization of market value, have both their proponents and critics. This study examines the approach of the journal *Türkiye Defteri* to the problem of marketization of Turkish literature and to the question "what kind of literature". As a qualitative research, twenty issues of the journal were reviewed in this study. Document analysis and descriptive analysis were employed for data collection and data analysis respectively. In conclusion, it is found that there is a critical discourse in the journal that, as a consequence of the mentality of "art for art's sake" in bourgeois literature, literary creation is increasingly being engaged in production for production's sake, the primary principle of the market, and that in the works of market literature a human type which is not a member of any society and lives for his own is created and presented to the public as a form of reality. Another conclusion is the journal's claim that products of a social realist literature purified from market values and a realist human conception within collective thought are possible.

Keywords: Türkiye Defteri, Marxist Literary Criticism, Capitalism, Marketization of The Literature, Social Realism.

* Doç. Dr., KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, hatice.budak@karatay.edu.tr ORCID: 0000-0002-9815-9997

** Arş. Gör., KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, berkay.cetin@karatay.edu.tr ORCID: 0000-0003-2759-7284

Extended Abstract

It is necessary to look at the past to understand the marketization process of Turkish literature, the conditions of the formation of the literary market, and the products of the literary market in the context of the author, the work, the publisher and the reader. By this necessity, our subject matter has met with the journal *Türkiye Defteri*. There were two reasons why this journal was selected as a subject matter. First, the journal had been remained in the circle of Marxist criticism of art and literature. Second, the journal put effort into developing a unique discourse about the development and the problems of Turkish literature depending on the very realities of Turkey.

The main purpose of this study is to determine the perspective of *Türkiye Defteri* about the problem of the marketization of Turkish literature through history, the problem of how the ideal of westernization had instrumentalized the literature while depreciate our historical human capital, the criticism of the literature which inflicted itself upon western thought and capitalist market principles. Hence, the purpose of this study overlaps with the journal's mission.

Two techniques from qualitative research method, document analysis and descriptive analysis, were used in this study. Document analysis was useful for detailed examination of written documents and for acquiring a new conceptual whole from resulting information. Descriptive analysis, on the other hand, was used to determine the categories and the themes under which the articles from twenty issues can be grouped, to organize the data obtained according to the thematic framework, to define the organized data, and to explain, relate and evaluate the findings.

We analyzed the journal's content and the articles through 19 pre-defined main themes. However, many articles in the journal has several themes. This stems from the fact that many concepts which Marxism appeals in social analyses are interrelated. Therefore, while the themes used to collect and organize the data from the journal articles were employed first as main themes and secondly as sub-themes to analyze the texts including complex concepts, there emerged the necessity of forming new sub-themes under some main themes.

The journal *Türkiye Defteri* was defined as "a monthly literature-politics journal" on its cover. The first issue was published in April/1971, while the last issue was in June 1975, and total 20 issues were published. While the journal's writer cadre was diverse, there were permanent writers like Hulki Aktunç, Taylan Altuğ, and Naci Çelik (Table 1). *Türkiye Defteri* had a diversity of topics. However, all the articles were analyzed through 19 pre-defined themes by considering Marxism's fundamental concepts and the journal's peculiarities. The main themes can be listed as follows: local Marxist intellectuals and leaders, foreign Marxist theoreticians and leaders, sample literary works, review of books and journals, the realities of Turkish Novel and stories, art, the problem of Turkish intellectual, imperialism, matters about Turkey's social structure, literary market in Turkey, revolution, Marxism and philosophy, internationalism, socialist organization, westernization(ist) ideology, dialectical materialism, social realism, alienation and ideology (Table 2).

It is possible to summarize the findings as follows: in the journal *Türkiye Defteri*, problems such as the marketization process of Turkish literature, imperialism, westernization, disconnection between the intellectuals and the public, handling social structural issues by negating historical relations, isolating literature from the reality and its socialist functions, etc. had been analyzed.

The journal stressed modern capitalist system's distance from a holistic conception of society and individuals, and instead its dependence on an atomistic/fragmented conception of society and individuals as a cause of the marketization of literature. In such a society, it is inevitable that a general state of alienation is being experienced. If there is alienation in a society and the writers start to escape from the realities of their own society, their works acquire partly fictional and partly commercial qualities, therefore, the marketization of literature accelerates. According to the journal, the writers of literary works of the marketized literature had been almost dedicated themselves to the mission of destroying our historical human capital by alienating Turkish people from their own reality in poems, stories and novels.

Türkiye Defteri presents itself as a journal starting from the conception of the unity of art and politics. The journal fights against the literary market which brought the western imperialism to the country; separated people, especially the youth, from the reality; blocked their awareness and broke their resistance to exploitation. This is a fight of a real indigenous culture with a historical dimension.

The journal considers the basic problem of the Turkish literature and writers as a problem of *contact with the reality*. Then it claims that it is possible for the writers to create their works with the material gathered from the society and the world of which they are member. In the journal, the social realism promoted as an answer to the question “what kind of literature” is also a remedy to a profit-oriented literary market’s preference of quantity and to the problems emerging from the writer-work-reader triangle.

According to *Türkiye Defteri*, in order to reach the public, the literary people should be able to dialectically analyze the objective relations between the events in the society they live in while considering the historical context. They should be able to present the tragedy of Turkish people, not of the Western type of people. In this regard, based on the Marxist literary criticism’s emphasize on social realism, *Türkiye Defteri* criticize an elitist literature.

According to the journal, marketized literature equipped art with pure fictional and even a fantastic content by converting art into gears of profit in the capitalist production and isolated it in the mentality of “art for art’s sake”. The journal had maintained its critical stance against the literary market during its publication life. However, it never believed the literature is dead. The journal emphasized that art and literature can expose creative acts based on social realism. In this regard, it advocated the power of the role of social realist literature in changing the history.

Giriş

Sanat ve edebiyatın, içinde üretildiği toplumun ve dünyanın ekonomik üretim biçimi ve ilişkileri ile organik bir bağlantı içinde değerlendirilmesi yeni bir olgu değildir. Ancak Özdemir’in tespitiyle “yazmalar çağından basmalar çağına geçiş, edebiyatın kültürel ekonomik boyutunu geliştirmiş ve belirginleştirmiştir.” (2011:106).

Kapitalizm, insan bedenini üretim sürecine emek gücü olarak dâhil ettiği için, bedenin kapitalist üretim biçimine ve ilişkilerine karşı uysal hâle getirilmesi sistem açısından bir zorunluluk olarak doğmuştur. Bedenin uysallaştırılması ise öncelikle zihinlerin uysallaştırılması, bir başka deyişle bilinçlenmenin önünün kesilmesi ile sağlanabilmiştir. İnsanın sosyal bedeni üzerinde ekonomik iktidarın gücünü artıran, otorite karşısında zihni ve bedeni itaatkâr kılan aygıtlardan biri de kültür endüstrisinin ürünleridir. Piyasa için üretilen ve kültür endüstrisinin dinamiklerinden biri hâline gelen edebiyat eserleri de insan bilincinin uysallaştırılması sürecine hizmet edebilmektedir.

Kapitalist üretim sisteminde şekillen edebiyat piyasası, sadece edebî eserin değil, “yazar” olmanın içeriğini de eş zamanlı olarak boşaltmakta ve “yazarı” yeniden anlamlandırarak bir nevi “maaşlı bir işçi” hâline getirmektedir; sistemin kâr döngüsü ile kendilerine “şunu yaz” dediği yazarın (Aslan, 2014: 234) ne ölümsüzlüğü yakalamak isteyen sanat sahasında ne de serbest piyasa koşullarında kalıcılığı olabilmektedir.

Edebiyat piyasasında yazarın belirlenmiş konumu, çoğu kez eserinin konumunu başta yayınevi olmak üzere çeşitli yan kurumların ilkelerine teslim edilmesi sonucunu doğurmaktadır.

“Yayınevinden çıkan kitabın çok satacak bir kitap ya da çok satmayacak bir kitap olması önemli değildir. Kitaplara bir hedef kitle belirlenerek, kitaplar üzerinde çeşitli çalışmalar yapan profesyonel çalışma grubu, çok satmayacak olan bir kitabı bile profil olarak çok satar hale getirebilir. Buradaki belirleyici unsur, kitabın piyasanın gerekleri doğrultusunda yazılıp yazılmadığı ve o kitabı içeren pazarlama stratejileridir” (Aslan, 2014: 235).

Zira edebî ürün, edebiyat piyasası içerisinde dolaşıma girdiği anda, kendi dışında birçok ilişkinin de içine girmektedir. Eser, yazarın elinden çıkmakta, yayınevinin kabulünden sonra dağıtımçı mekanizmalarla birlikte çeşitli kitabevelerine ulaşmakta ve okurunu beklemektedir. Piyasa

içerisinde ise eser aynı kalsa bile, yayınevi ve dağıtımçı faktörü başlı başına bir eserin ne kadar okunacağını (dolayısıyla ne kadar satılacağını) belirleyebilmektedir. Bu noktada Adorno'nun (2008: 97) kitle kültürüne atıfla, üretimin hâkim sistemin ihtiyaçlarına yönelik olarak düzenlenmesinin, gerçek ve sahte ihtiyaçları ayırt edilemez hâle getirdiğine, dolayısıyla da ihtiyaçların bizatihi kendisini değiştirdiğine ilişkin yorumu hatırlanabilir. Nitekim Adorno, gerçek ihtiyaç ve sahte ihtiyacın birbirinden ayırt edilemez oluşunu, dönemin asli özelliği olarak değerlendirmiştir.

Türkiye'de kapitalist sistemin gelişme ve büyüme kapasitesi Türk edebiyatında da bir piyasalaşma sürecini doğurmuş ve literatürde edebiyat piyasası veya piyasa edebiyatı kavramları ekseninde tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalara Türkiye özelinde bakıldığında ise şu tespite ulaşılabilir: Türkiye'deki piyasa edebiyatı eserlerinde başta roman olmak üzere yazarların, karakterlerin salt içsel/yaşamsal durumlarına odaklanmaları, çok satmak için zaman zaman mistikliğe doğru kaymaları ve toplumsal gerçekleri yok sayıp soyut/gerçek dışı dünyalar kurmaları noktasında eleştiriler bulunmaktadır. Bir nevi edebiyat piyasasının ücretli işçileri olarak değerlendirilen bu yazar grubunun, gerçekleri uydurmanın edebiyat olduğunu, içinde yaşadıkları toplumun somut gerçekliklerini gözetmeden yazmanın marifet sayıldığını, kendi görüşlerini yansıtmının edebiyat yapmak olduğunu varsaymalarına yönelik olarak da eleştiriler getirilebilmektedir. Bununla birlikte yayınevleri de kitap satmak uğruna, “zaten edebiyat ve sanat siyasetin dışındadır, olmak zorundadır, çünkü salt kurmacadır” düşüncesini kullanarak toplumun gerçeklerine teğet geçen, suya sabuna dokunmayan bu kitapları basmakla ve hatta yabancı edebiyatlardan da fantastik bakış açılarıyla üretilmiş eserleri çevirmekle eleştirilmektedir (Bele, 2015: 36).

Bugün Türk edebiyatının piyasalaşma sürecini, edebiyat piyasasının oluşum koşullarını ve yazar-eser-yayınevi-dağıtımçı-kitabevi-okur bağlamında piyasa edebiyatının yapıtlarının mahiyetini anlamak için geçmişe gitmek gerekliliği çalışmamızın konusunu *Türkiye Defteri* dergisi ile buluşturmuştur. *Türkiye Defteri* dergisinin çalışma konusu olarak tercih edilmesinde derginin bir yandan Marksist sanat ve edebiyat eleştirisi anlayışının genel dairesi içinde kalırken diğer yandan Türk edebiyatının gelişimi ve sorunlarına bu ülkenin gerçeklerinden beslenen özgün ve farklı bir söylem geliştirme çabasının da etkili olduğunu söyleyebiliriz.

1971-1975 yılları arasında Türk yayın hayatına katılan *Türkiye Defteri* dergisi misyonunu ilk sayısında şu şekilde ifade etmektedir. “Türkiye Defteri’nde edebiyat piyasası dışında gelişen yeni bir edebiyat ve düşünce anlayışının ürünleri verilecek. Bu ürünler tarihte ağır pahalar ödeyerek birtakım güçler biriktirmiş insan potansiyelinin tesbiti olacaktır” (Çelik, 1971: 12).

Nisan/1971’de çıkan ilk sayısının ardından 12 Mart sonrasının şartları altında kapanmak zorunda kalan ve Aralık/1973’te ikinci sayısı ile yayın hayatına kaldığı yerden devam eden *Türkiye Defteri*, ikinci sayısını “Güçlenen... Süren...” başlıklı sunuş yazısı ile okuyucuyla buluşturmuştur. Bu yazı ilk sayıda açıkladıkları ana hedeflerine “düzenle bütünleşmiş, hızla ‘piyasalaşan’ edebiyat ortamının yoz etkilerine yönelen birkaç yazar” (Türkiye Defteri, 1973: 3) tarafından verilmiş olan geleneksel saldırı tavrına derginin kapanması nedeniyle cevap veremediği ile başlamaktadır. Yazı, *Türkiye Defteri*’nin “yazmayı bir boşalım, tekleştirilmiş, yalıtılmış bir eylem biçimi olarak uygulama ve böylece düzenin bağlarına koşulma durumundaki edebiyat piyasasının dışında olduğu” (Türkiye Defteri, 1973: 4) savunması ile tamamlanmaktadır.

Türkiye Defteri dergisinin edebiyatın piyasalaşması karşısında kendisine yüklediği misyon paralelinde bu çalışmanın amacı; Türk edebiyatının geçmişten bugüne yaşadığı piyasalaşma sorununa, Batılılaşma idealinin tarihsel insan birikimimizi eritirken edebiyatı nasıl

araçsallaştırdığına, Batılı düşünme biçimine ve kapitalist piyasa ilkelerine eklenen sanat ve edebiyat eleştirisinden nasıl bir sanat ve edebiyat sorusunun yanıtlarına *Türkiye Defteri* dergisinin perspektifini tespit edebilmektir. Çalışmamızın ikincil amacı da literatürde çok fazla çalışılmamış olan *Türkiye Defteri* dergisinin genel özelliklerini, yazar kadrosunu ve ele aldığı konuları belirli temalar altında kategorize ederek dergi hakkında yapılabilecek yeni akademik çalışmalara başlangıç noktası oluşturabilmektir.

Çalışma, *Türkiye Defteri* dergisinin klasik Marksizmi yerli bir çizgide takip etmesinden hareketle Marksist estetik ve Marksist edebiyat eleştirisinin açıldığı bölüm ile başlamaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde dergi; künye bilgileri, yazar kadrosu ve konuların temalaşması bağlamında analiz edilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümü *Türkiye Defteri*'nde Türk edebiyatının piyasalaşma sorunu ve bu sorun karşısında sanat/edebiyatı nasıl konumlandığına odaklanmıştır. Çalışma, dergiden elde edilen verilerin genel bir değerlendirmesini içeren sonuç bölümü ile tamamlanmıştır.

1. Marksist Estetik ve Marksist Edebiyat Eleştirisi Üzerine

Karl Marx ve çalışma arkadaşı Friedrich Engels, öncelikle Batı'da gelişmekte olan kapitalist üretim sisteminin ve toplumsal yapının analizine odaklandıkları için doğrudan sanat ve edebiyat hakkında ayrıntılı bir yapıt oluşturmamışlardır. Bununla birlikte Marx ve Engels altyapı ve üstyapı ayırımına dayalı toplum analizlerinde sanat ve edebiyata da değinmişlerdir. Zira Marx için sanat ve edebiyat ürünleri, son kertede, altyapıyı meydana getiren üretim tarzı ve ilişkilerince belirlenen bir üstyapı ürünüdür (Kula, 2013: 9).

Eagleton'ın da dikkat çektiği üzere Marx'a göre bir toplumu anlamak için o toplumun altyapı ve üstyapısına bakmak gerekir. Bir toplumun altyapısı (ekonomik temel) maddi yaşamın üretim güçleri ve ilişkilerinden oluşmaktadır. Üstyapı, Marksizmin ideoloji olarak adlandırdığı toplumsal bilincin belli biçimlerini de (siyasal, yasal, dinî, etik, estetik vb.) içerir. İdeolojinin esas işlevi ise toplumdaki egemen sınıfın gücünü meşrulaştırmaktır. Marksizm için sanat, toplumun üstyapısının dolayısıyla bir toplumun ideolojisinin parçasıdır; bu nedenle sanatı/edebiyatı anlamak, onun bir parçası olduğu bütün bir toplumsal süreci anlamaktır (Eagleton, 2014: 19-20).

Marksizmin “bilinç yaşamı belirlemez aksine yaşam, bilinci belirler” ilkesi genellikle ekonomik temelin toplumsal, siyasal ve düşünsel yaşam sürecini koşulladığı şeklinde anlaşılmaktadır; ancak Eagleton'ın da belirttiği üzere, Marx ve Engels bu ilkedan sadece altyapı ile üstyapının arasında her daim mekanik bir ilişkinin varlığını değil, üstyapı öğelerinin tepki vererek ekonomik altyapıya etki edeceği gerçeğinin de anlaşılmasını isterler; öyleyse tarihe ilişkin materyalist yaklaşım, sanatın kendi başına tarihin akışını değiştireceği görüşünü reddetmekle birlikte sanatın bu değişimde etkin bir öge olduğunu savunmaktadır (Eagleton, 2014: 19-24).

Engels'e göre sanat zaman içinde kusursuzlaşan insan emeğinin/elinin bir ürünü, dolaylı da olsa teknik ilerlemenin bir sonucudur; Marx için de sanat özünde insana özgü bir üretim biçimidir ve yabancılaşmamış emek sanatsal üretimin bir ön koşulu olarak kabul edilir (Tanrıbuyurdu, 2010: 24).

“Marx için niceliğin niteliğe, piyasadaki metaların bütün toplumsal ürünlere ağır bastığı kapitalist toplum, bütün cahilane ruhsuzluğuyla sanata düşmandır.” (Eagleton, 2014: 89). Zira Ernst Fischer'ın da vurguladığı üzere sanat para getirmemektedir: Tüm felsefesi üretim için üretmek, biriktirmek için biriktirmek olan kapitalizm için öncelikli olan, her şeyin titizlikle hesaplanmasıdır; dolayısıyla kapitalizm sanatın gelişmesi için elverişli bir ortam yaratmaz; ortalama bir kapitalist sanata gereksinme duyarsa, burada yine bir hesaplanabilirlik devreye girer

ve sanata duyulan ilgi ya özel hayatı süslemek ya da iyi bir yatırım yapmak içindir (Fischer, 1995: 50-51).

Marx'a göre kapitalizm özünde sanata yabancıdır ancak burjuva toplumunda en üstün entelektüel ürünler bile maddi servetin dolaysız üreticileri olarak sunuldukları için, burjuva tarafından kabul edilip benimsenirler; böylece kapitalistin hizmetindeki bütün işlevler gibi sanat da onun malı olur ve kişisel değeri mübadele değerine çevirdiğinden sanatçıyı da ücretli işçisi hâline getirir (Marx ve Engels, 2016: 38,45).

Eagleton'ın da vurguladığı üzere Marksist anlayışta bir sanat türü olarak edebiyat da insan eliyle yapılmış bir nesne, toplumsal bilincin bir ürünüdür ancak aynı zamanda bir tür endüstridir. Kitaplar yalnızca anlam yapıları değildir; aynı zamanda yayıncılar tarafından üretilmiş, kâr etmek amacıyla piyasada satılan metalar ve kimi insanların istihdam edildiği kapitalist bir iştir. Kapitalist sistemde yazarların işçi konumunu ise Marx, *Theories of Surplus Value* adlı kitabında “bir yazar, düşünce ürettiğinden değil yayıncıyı zenginleştirdiğinden, belli bir ücret için çalıştığından dolayı işçidir” (akt. Eagleton, 2014: 75-76) değerlendirmesi ile açıklamaktadır.

Fischer'in da değindiği üzere kapitalizm, üretimde ve verimde o güne kadar görülmemiş bir artışla üretenle tüketen arasındaki her türlü doğrudan ilişkiyi ortadan kaldırmış ve bütün ürünleri alınmak ve satılmak üzere belirsiz bir pazara sürmüştür. Bir başka deyişle kapitalist düzende meta üreticisi bugün bilinmeyen bir alıcı için çalışmakta ve çıkardığı ürünleri bir yarışma seline sürüklemektedir. Böyle bir dünyada sanat ürünü, yarışma yasalarına uymak zorunda kalmakta; sanat da yarı düş, yarı ticari bir uğraş hâlini almaktadır. Sanat ve edebiyat eserleri ticari bir ilişkiye indirildiğinde tüccar için el değiştiren nesnenin somut özellikleri (maden, baharat, kitap, tablo vb.) olması artık önemli değildir. Tüccar için önemli olan o nesnenin soyut niteliği/değeri ve kendisinin zenginleşmesinin garantisi olan en soyut mal biçimi olan paradır (Fischer, 1995: 44, 49).

Fox'un ilk baskısı 1937'de yayımlanan *Roman ve Halk* adlı eserinde edebî yapıt ve yayınevleri ilişkisine dair değerlendirmelerinin günümüz koşulları ile benzerliği oldukça dikkat çekicidir. Fox'a göre (2019: 14) edebî eserlerin (romanların) hangisinin yayımlanacağı konusunda yayıncılar için ne bastıklarının, yani niteliğin bir kıymeti yoktur çünkü aynı yazıyla, aynı kâğıtla basılacak ve aynı kitapçıda satılacaktır. Bu nedenle eserin bir şaheser veya deli saçması olması yayıncı için önemli değildir. Yayıncı her iki durumda da eserin tanıtım kısmında bir şaheser olacağını duyuracak ve birçok eleştirmen de yayınevinin beyanını onaylayacaktır. Dolayısıyla yayıncının derdi, eserin kolay okunabilirliği ve çok satmasıdır. Böyle bir dünyada yazar ise yayıncılar arasındaki kazanma oyununda bir hiç derekesine düşmüş vaziyettedir.

Hâlbuki Marx, bir geçim sağlamak için yaşayıp yazanları “küçük burjuva yazarları” olarak isimlendirip eleştirmiştir. Yazar, doğal olarak yaşamak ve yazmak için kendine bir geçim sağlamalıdır ancak işini hiçbir zaman araç olarak göremez. Eserleri, kendi içlerinde amaçtır ve yazar onların varoluşu için kendi varoluşunu feda edebilir. Yazarlığını maddi bir araç olarak kullanan yazar, kendi özünde içsel ve piyasanın dayatmalarına-sansürlerine karşı da dışsal bir köleliğe mahkûmdur (Marx ve Engels, 2016: 69).

Marksist estetikte, Batı sanatında ortaya çıkan romantizm, başlangıçta, burjuva düzeninde yaşanan sapmalara, burjuva sınıfının devrimci geçmişinden uzaklaşıp zenginliğin ve gücün safına geçişine karşı bir protestodur. Ancak romantizm gerçekleri kavrama ölçülerini bir yana itmeye başlamış, bunların yerine insanların öznel isteklerini, düşlerini, yenilgilerini, güçsüzlüklerini koymaya, insanları buna alıştırmaya ve hatta bundan çıkar ummaya yönelmiştir (Tahir, 2016: 119).

Fischer'in da belirttiği üzere, Marksizme göre burjuva düzenine tepki olarak ortaya çıkan romantizmle ilişkili olan "sanat için sanat" akımı da başlangıçta burjuva sınıfının kaba yararcılığına bir karşı çıkıştır. Bir başka ifadeyle her şeyin satın alınabilir bir meta hâline geldiği dünyada sanatçının meta üretmeme kararından doğan bir tutumdur. Ancak "sanat için sanat" anlayışının gerisinde de piyasa gizlenmektedir. Bu nedenle "sanat için sanat" akımında, kapitalist düzenden kopmanın aldatici çabası ve aslında düzenin varlığını sağlayan "üretim için üretim" ilkesini doğrulama görülmektedir (Fischer, 1995: 67, 69).

Yine Fischer'in aynı eserinde vurguladığı üzere sanayileşmiş burjuva dünyasında toplumsal gerçekler öylesine anlaşılmaz olmuş ve bu dünyanın içinde yaşayan insanlara öylesine yabancılaşmıştır ki sonuç, sanat ve edebiyatın önce derin bir umutsuzluk ve nihilizme sonrasında da gizeme, mite ve efsanelere yönelmesi olmuş; bu durum da çağdaş burjuva dünyasında sanatın ve edebiyatın toplumsallıktan çıkması ve sürekli kaçış konusunu işlemesiyle sonuçlanmıştır. Sanatçılar ve yazarlar toplumdan kaçtıkları ölçüde bayağı bir oyalama sanatını halka sunmaya başlamışlardır ki bu, özünde çağdaş burjuva dünyasında sürümü artıran niteliklerden biridir; aynı zamanda milyonlarca insanın, özellikle gençlerin her türlü toplumsal bağdan, öğretiden, kendilerinden kaçıp bilinmeyen bir dünyaya ya da herkesten, her şeyden uzak içsel dünyalarına sığınmalarına da neden olmuştur (Fischer, 1995: 94, 98-100).

Marksizm için kapitalist toplumda sanat, son kertede bir metaya dönüştürülmüştür ve ideoloji tarafından çarpıtılmıştır ancak sanat yine de bu sınırların ötesine kısmen geçebilir: Sanat bize insanın yaşam koşullarını nasıl deneyimlediğine ve onlara nasıl karşı çıktığına ilişkin hakikati verebilir; sanatın bu gücü ise toplumun kendisinin dönüşümü aracılığıyla toplumsal yabancılaşmanın aşılmasından sonra insanın duyumsama kapasitelerinin serbest bırakılmasına bağlıdır¹ (Eagleton, 2014: 90).

Bu noktada karşımıza Marksist estetik ve Marksist edebiyat eleştirisinde "Sanat nasıl olmalıdır?" sorusu çıkmaktadır. Marksist literatür, soruya "toplumsal gerçekçilik" veya "toplumcu sanat" olarak yanıt vermiştir.

Toplumcu gerçekçiliğin felsefi kökeni Marksizme, politik kökeni Bolşevizme, estetik ve edebî kökeni klasik Rus edebiyatına dayanmaktadır; bu kuramın en eski kaynaklarından biri olan Rus yazar N.G. Çernişevski'nin "Güzel olan hayatın kendisidir" ve "Hayat bizim onu görmek istediğimiz şekliyle güzeldir" cümleleri Marksist sanatın özünü oluşturmaktadır (Tagızade, 2006: 9).

Toplumcu gerçekçilik Rusya'da devletin resmî sanat görüşü olarak 1930'larda ortaya çıkmış ve 1934'te Sovyet Yazarlar Birliği'nin Birinci Kongresi'nde esasları belirlenip sistemleştirilmiştir (Moran, 1999: 53). Sovyet Yazarlar Birliği'nin Birinci Yazarlar Kurultay tutanağında toplumcu gerçekçiliğin (sosyalist realizm) ilk tanımı şu şekilde tasdik edilmiştir:

"Sosyalist realizm – Sovyet edebiyatının ve edebiyat tenkidinin esas metodudur. Bu metod sanatçıdan gerçeği doğru, net tarihi bir devrimsel gelişme çerçevesinde göstermesini talep eder. Aynı zamanda bu doğruluk ve tarihî netlik emekçilerin düşünsel değişim ve sosyalizm ruhunu da eğitip yetiştirme meselesiyle birleştirilmelidir." (Perviy Syzed'den akt. Tagızade, 2006: 18).

Kapitalizmin yabancılaştırmaları aracılığıyla toplumsal ve bireysel olanın giderek birbirinden koptuğu bir toplumda, toplumcu sanatın ana sorunu burjuva sanatında çoğu kez işlenen yıkımın

¹ Sanatın hakikati verebilme gücüne dair bu tutum özellikle Marx'ın Balzac'ı değerlendirmesinde ve önemsemesinde görülebilmektedir. Balzac'ın düşünsel olarak Marx'la taban tabana zıt fikirleri olduğu bilinmektedir. Buna rağmen Marx'ın gözünde Balzac yaşadığı dönemin çelişkilerini, toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizlikleri bir bilim insanı titizliği ve sanatçı konumu ile eserlerinde işleyebilmiştir.

kaçınılmazlığı fikrine karşı, yıkımın nasıl önlenebileceğini ve boş bir iyimserliğe kapılmadan insanların nesnelere üstün gelebileceğini gösteren yapıtlar vermek olmalıdır (Fischer, 1995: 212). Bu minvalde toplumcu gerçekçi bir yazarın görevi de birey ile toplumsalın bütünü arasında diyalektik ilişkiyi kurabilmek ve böylece “dünya-tarihsel”in (tarihin kendindeki önemli uğrakların) gücüyle birlikte toplumsal yaşamın her somut parçasını şekillendirebilmek olmalıdır (Eagleton, 2014: 44).

Marksist estetik ve edebiyat eleştirisinde sanat ve siyasal bağlanma ile öz ve biçim konuları da yoğun olarak tartışılan konulardır. Çalışmamızdaki sınırlılıklar nedeniyle ayrıntıya girmeden bu iki ana konuya özetle değinmek, *Türkiye Defteri* dergisinde “Sanat ve edebiyat nasıl olmalıdır?” tartışmalarını anlamamız açısından gerekli görülmüştür.

Marksist edebiyat eleştirisinde, her ne kadar biçimin içerik tarafından üretildiği ve bir eserde içeriğin ağır bastığı ifade edilse de aslında edebî eserde salt içeriğe veya biçime odaklanılmadığı görülmektedir. Zira Fox’un da belirttiği üzere, sanıldığı aksine Marksizmde edebiyatın biçimsel yönü içeriğe kurban edilmez; bir edebî yapıtta olması gereken içerik ve biçimin diyalektik bir ilişki içinde birlikte hareket etmeleridir (Fox, 2019: 31).

Eagleton’ın vurguladığı üzere, Marksizmde sanat ve siyasal bağlanma konusunda Marx ve Engels’in anlayışlarının, Sovyetler Birliği’ndeki edebiyat-yazar-parti hedefleri üçgeninde açıkça kurulan ve hatta bir nevi partinin edebiyatı şeklini alan uygulamadan çok farklı olduğu görülmektedir: Özellikle Engels, bir yazarın siyasal eğilimlerini yapıtında açıkça serdetmeden dolaylı yollarla okurda burjuva dünyasının iyimserliğine dair şüphe uyandırabilmesi gerektiğini düşünmektedir (Eagleton, 2014: 62).

2. Araştırmanın Yöntemi, Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ve betimsel analiz modeli kullanılmıştır. Araştırılan konu ile ilgili literatür taramasını da içeren doküman analizi ile elde edilen bilgilerin sistematikleştirilip yeni bir bütüne ulaşılması sağlanmıştır. Dergide ele alınan konuların araştırma öncesinde belirlenen kategori ve temalar paralelinde düzenlenmesinde ise betimsel analiz tekniğinden faydalanılmıştır.

Çalışmada, *Türkiye Defteri* dergisinin 1971 ve 1975 yılları arasında çıkan toplam 20 sayısı incelenmiştir. Derginin genel içeriği ve yayımlanan makalelerden, daha önce belirlenen tematik çerçeveye göre veriler toplanmış ve düzenlenmiştir. Dergide yayımlanan makalelerin içeriklerinin birbirleri ile ilişkili kategorileri içerdiği durumlarda belirlenmiş ana temalar, alt tema olarak da düzenlenerek bu tarz makalelerin ana tema ve alt tema şeklinde ayrıntılı bir betimsel analizi sağlanmaya çalışılmıştır.

3. Bulgular

Çalışmamızın ikincil amacı literatürde çok fazla çalışılmamış olan *Türkiye Defteri* dergisinin içeriğini belirli temalar altında kategorize ederek dergi hakkında yapılabilecek yeni çalışmalara başlangıç noktası oluşturabilmektir. Bu amaç paralelinde *Türkiye Defteri* dergisinin genel özellikleri, yazar kadrosu ve ele aldığı konulara dair bulgular tablo hâlinde düzenlenmiştir. Çalışmamızın ana amacı olan Türk edebiyatındaki piyasalaşma sorununu çözümlenmede ise Tablo 2’de belirtilen temaları içeren yazılardan faydalanılmıştır. Bu temaların başında, Türk Edebiyatının Roman ve Hikâye Gerçeği, Türk Aydın Sorunsalı, Emperyalizm, Batılşma(cı) İdeolojisi, Sosyalist Örgütlenme, Türkiye’de Edebiyat Piyasası ve Toplumsal Gerçekçilik gelmektedir.

3.1. Türkiye Defteri Dergisinin Genel Özellikleri

Türkiye Defteri, kapağında “aylık edebiyat-siyaset dergisi” olarak tanımlanmıştır. İlk sayı Nisan/1971 yılında dergi sahibi ve sorumlu yönetmeni olan Naci Çelik (Berksoy) tarafından İstanbul’da çıkartılmıştır.

Türkiye Defteri’nin ilk sayısı Latin Matbaasında son sayısı ise Kurtulmuş Matbaasında basılmıştır. Derginin en fazla basıldığı matbaa yine İstanbul’da bulunan Seda Matbaasıdır.

Türkiye Defteri dergisinin sahibi ve sorumlu yönetmeni Nisan/1971 tarihli ilk sayıdan Haziran/1975 tarihli son sayıya kadar ise Naci Çelik’tir.

Dergi sayılarının sayfa aralıklarına bakıldığında ise kimi farklılıklar görülmektedir. İlk sayı 40 sayfa olarak basılırken son sayı 53 sayfadır. Derginin bazı sayıların hacim olarak çok yoğun olduğu da görülmektedir. Örneğin Ağustos/1974 tarihli 10. sayısının sayfa sayısı 119’dur.

Türkiye Defteri, kimi bayilerde okurlara ulaştığı gibi abone usulü ile de çalışmaktadır. Derginin Nisan/1971 sayılı ilk sayısının fiyatı 4 TL, Nisan/1973’te çıkan sayısı 5 TL, Haziran/1975 tarihli 20. sayısı 10 TL’dir.

3.1.1. Derginin Yazar Kadrosu

Türkiye Defteri, askerî müdahale nedeniyle verdiği yaklaşık iki buçuk yıllık aradan sonra Aralık/1973 tarihli ikinci sayısında yayımlanan “Güçlenen... Süren...” başlıklı yazıda “... gerçeklikten yana, Marksizmi dünyayı anlayıp değiştirmede bir reçete değil bir yöntem sayan ve bu bağlamda ileri gerçekçiliğin savunucusu olan bütün yazarlara” derginin açık olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda derginin yazar kadrosunda çeşitlilik olduğu görülmekle birlikte sürekli bir yazar kadrosuna sahip olduğu da anlaşılmaktadır.

Dergide üç ve üzeri yazısı yer alan yazarların ismi Tablo 1’de verilmiştir.

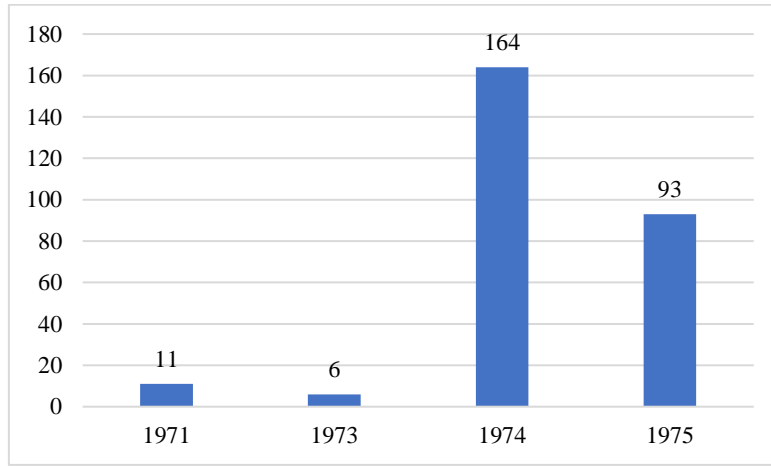
Yazar	Yazı Sayısı	Yazar	Yazı Sayısı
Türkiye Defteri	75	Metin Eloğlu	4
Hulki Aktunç	23	Orhan Kemal	4
Taylan Altuğ	20	Selâhattin Yıldırım	4
Naci Çelik	14	Uluğ Nutku	4
Fahri Erdinç	12	Adalet Ağaoğlu	3
Kemal Tahir	10	Ali Devran	3
Sezer Tansuğ	7	Ercüment Akman	3
İlhan Berk	6	Hayati Asilyazıcı	3

Hilmi Yavuz	5	Necati Güngör	3
Nâzım Hikmet	5	Salih Yurttaş	3
Oktay Bizer	5	Selim İleri	3

Tablo 1. Dergide 3 ve Üzeri Yazısı Yayımlanan Yazarların Listesi

3.1.2. Dergide Ele Alınan Konular

Türkiye Defteri'nde Marksizmin temel kavramları ve diğer güncel konularda kaleme alınan makaleler, hikâye ve şiirlerden verilen örnekler, kitap-dergi tanıtımı vb. hakkında toplam 274 yazıya yer verildiği tespit edilmiştir. Derginin yayın yıllarına göre yazıların dağılımı grafik olarak gösterilmiştir.

Grafik 1. Dergide Yayımlanan Yazıların Yıllara Göre Dağılımı

Türkiye Defteri, zengin bir konu çeşitliğine sahiptir. Bununla birlikte derginin Marksist yönetime bağlı olması göz önünde bulundurularak, dergideki yazılar Marksizmin temel kavramları bağlamında önceden hazırlanmış tematik bir çerçeve ve derginin içeriğindeki özgünlükler açısından analiz edilmiştir.

Dergideki yazılarda işlenen ana temaların listesi şöyledir:

Ana Tema	Yazı Sayısı	Ana Tema	Yazı Sayısı
Yerli Marksist Aydınlar/Liderler	63	Yabancı Marksist Teorisyenler/Liderler	6
Edebi Türlerden Örnekler	48	Marksizm ve Felsefe	4
Kitap/Dergi Tanıtımı	42	Sosyalist Örgütlenme	3
Türk Edebiyatının Roman ve Hikâye Gerçeği	19	Batılaşma(cı)İdeolojisi	2
Sanat	10	Enternasyonalizm	2
Türk Aydın Sorunsalı	10	Diyalektik Materyalizm	3
Emperyalizm	9	Toplumsal Gerçekçilik	1

Türkiye'nin Toplumsal Yapısına İlişkin Meseleler	9	Yabancılaşma	1
Türkiye'de Edebiyat Piyasası	7	İdeoloji	1
Devrim	7		

Tablo 2. Dergide Yayımlanan Yazıların Ana Temalara Göre Düzenlenmiş Listesi

Derginin içeriği ve makaleler, önceden hazırlanmış on dokuz ana tema üzerinden analiz edilmiştir. Ancak birçok makale dikkatlice okunduğunda bu makalelerin konu akışı içinde birden fazla temayı içerdiği görülmüştür. Bu durum, Marksizmin toplumsal analizler esnasında başvurduğu birçok kavramın birbiriyle ilişkili olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla dergideki verilerin toplanıp düzenlenmesinde kullanılan temalar, girift kavramları içeren yazıların analizinde önce ana tema ve ikinci kez de alt tema olarak kullanılırken, bazı ana temalar içinde yeni alt temalar oluşturma gerekliliği doğmuş ve Tablo 3 oluşturulmuştur. Tablo 3 oluşturulurken bütün verileri paylaşmak hacimsel olarak çalışmanın sınırlılığını açacağından yapılan analizde bir temanın hem ana tema hem de alt tema olarak düzenlendiği iki ve üzeri sayıdaki yazılar esas alınmıştır.

Ana Tema	Alt Tema	Yazı Sayısı
Edebi Türlerden Örnekler	Hikâye	25
Yerli Marksist Aydınlar/Liderler	Kemal Tahir	29
Edebi Türlerden Örnekler	Şiir	22
Yerli Marksist Aydınlar/Liderler	Nâzım Hikmet	10
Yerli Marksist Aydınlar/Liderler	Orhan Kemal	9
Türk Edebiyatının Roman ve Hikâye Gerçeği	Toplumsal Gerçekçilik	5
Türk Edebiyatının Roman ve Hikâye Gerçeği	Batılışma(cı) İdeolojisi	2
Sanat	Toplumsal Gerçekçilik	2
Türk Aydınını Sorunsalı	Batılışma(cı) İdeolojisi	2
Emperyalizm	Kıbrıs Meselesi	2
Yabancı Marksist Teorisyenler/Liderler	Antonio Gramsci	3
Yerli Marksist Aydınlar/Liderler	Fahri Erdiñç	3
Yerli Marksist Aydınlar/Liderler	Hüsamettin Özdoğru	2
Yerli Marksist Aydınlar/Liderler	Mustafa Suphi	2

Tablo 3. Dergide Yayımlanan Yazıların Ana Tema ve Alt Tema Kategorileri Açısından Dağılımı

Burada özellikle yerli Marksist aydın/liderler olarak temalaştırılan grubun yabancı Marksist teorisyenler/liderler grubundan sayıca fazla olması, derginin yukarıda da belirtilen yerlilik noktazarından Marksizm yorumunu destekleyici bir örnek olarak dikkat çekmektedir. Yine sayıca en fazla ağırlık gösteren ismin Kemal Tahir olması da önem addedilebilecek bir diğer husustur.

3.2. Türkiye Defteri'nde Edebiyatın Piyasalaşması ve “Nasıl Bir Edebiyat?” Problemi

Türkiye Defteri, 1974’ler Türkiye’sini dünya emperyalist sisteminin bağımlılık ağı içinde yer alan ve emperyalist mihraklar ile onların ülkedeki temsilcisi konumunda olan bir kesim tarafından sömürülme gerçeğini yaşayan bir ülke olarak değerlendirmektedir. Dergide, Türkiye’deki kapitalist tekelci yapılanma karşısında gerçekleştirilecek devrimci mücadelenin öncelikle anti emperyalist ve anti kapitalist bir mücadele olması gerektiği düşünülmektedir. Bununla birlikte dergiye göre Türkiye’de mücadele edilmesi gereken bir diğer önemli husus da emperyalist sistemin sömürsünün devamını ve halklardaki tarihsel direnme gücünün yani devrimci dinamiğin bastırılmasına neden olan yoz ve kozmopolit kültürdür. Türkiye’de emperyalist kültür, kapitalist Batı’nın çürümüş ve hastalıklı dünyasının aşırı bireyci, seks ve şiddete dayanan kültür metalarını edebiyattan sinemaya, müziğe vd. alanlara kadar sanatın çeşitli alanları aracılığıyla taşımaktadır (Altuğ, 1974c: 199, 200). Bu nedenle dergi için devrimci mücadelenin bir ayağı kültür mücadelesini içermelidir ki edebiyatın piyasalaşması sürecine karşı yürütülen tavır da bu kültür mücadelesinin bir parçasını oluşturmaktadır.

Türkiye Defteri, edebiyatın piyasalaşması sürecini, Türk aydınının Batılaşmacı görüş tarzına bağlanmaları ile de açıklamaktadır. Dergide Batılaşmacı görüş tarzıyla düşünen ve eyleyen ancak tam da bu nedenle Türkiye gerçeğinin uzağına düşen geniş bir tabakayı kastetmek üzere “ilerici aydın” tabiri kullanılmaktadır. İlerici aydının tipik özellikleri; Türkiye gerçekliğinin bilgisine sahip olamama, toplumuna yabancılaşma, halkından kopmadır. Bu özellikleri nedeniyle ilerici aydın ürettiği eserlerle Batılaşmacı ideolojiye ve piyasa edebiyatına hizmet etmekte ve son kertede, adı geçen ideoloji ve piyasa tarafından “kullanılan” bir aydın hâline gelmektedir (Altuğ, 1973: 6-8).

Derginin yazarlarından Selâhattin Hilâv’a göre Batılaşmanın yarattığı edebiyat ve fikir ürünleri topluma yabancı kalmışlığın ve taklitçiliğinin belgeleridir. Ona göre Türk düşün dünyası, üretilen her işte doğrunun araştırılmasına yönelmek yerine Batı’ya uygun olmayı ölçüt almayı tercih etmiştir. Hâlbuki İdris Küçükömer’in de belirttiği üzere tez olma niteliğinden yoksun, sahte ve özünde bir yabancılaştırma unsuru olan Batılaşmacı düşüncenin Türk toplumunu ileri götürmesi mümkün değildir (akt. Bağdatlı, 1975: 504-505).

Türkiye Defteri, edebiyatın piyasalaşması sürecinde sadece ilerici aydın üzerinden bir hesaplaşma içinde olmamış, kendini sosyalizm çizgisinde tanımlayan aydınları da zaman zaman eleştirmiştir. Edebiyatın piyasalaşmasında Türk aydınının sosyalizmi de -tıpkı Batılaşmacıların Batı’yı aldığı gibi- yerli bir anlayış geliştirmeden almaları, dolayısıyla kendi gerçekliğini bilmeyişlerinin, teori eksikliğine kapı aralaması (Tahir, 1973: 17-18) ve son aşamada edebiyatın maddi gerçek yerine sanal bir dünyayı kotarmaya başlaması da (Aktunç, 1973: 26) etkili olmuştur.

Derginin temel savı, edebiyatçılarımızın Anadolu insanı gerçeğini Batı ölçüleriyle bulanıklaştırmaya devam ettikleri sürece bir aydın olarak Türk toplumun dışında kalmaya devam edecekleridir. Bu durum, edebiyatımızı salt bir piyasa değeri hâline getirmektedir ki bunu önlemenin yolu ivedilikle edebiyatçılarımızın/romancılarımızın bilim insanı görevini üstlenmeleri ancak Doğulu olduğunun idrakine de vararak roman dünyasını ona göre kurup

sömürücü Batı'nın değerlerini teşhir etmeleridir; ayrıca edebiyatçılarımız Kemal Tahir'in dediği gibi geçmiş gerçeklerle yaşadığı çağın gerçeklerini iç içe düşünüp onları her durumda yeniden anlamlandırmak zorundadırlar (Çelik, 1973: 39-40).

Türkiye Defteri, edebiyatın piyasalaşması meselesinin özünü her şeyin meta hâline geldiği piyasa düzenlerinde edebiyat ürünlerinin de dolaşım dışında kalamamaları olarak değerlendirmektedir. Özgün bir sanat eseri, piyasa içerisine girdiği andan itibaren bir meta niteliğine bürünür. Edebiyat ürünlerinin metalaşması, çoğu zaman yaratıcıyı çarkları arasına çeken tersine bir ilişkiyi başlatmaktadır. Bu ters ilişki, sanat yaratımından piyasaya yerine piyasadan sanat yaratımına doğru bir eğilimin egemen olması şeklinde özetlenebilir. Nihayetinde bu ilişki, sanatçı ve okur arasına sermaye, yayıncı, dağıtımçı gibi yabancı güçlerin girmesi ile sonuçlanır. Piyasanın güçlerinin ilk ve son amaçları her daim kâr olduğundan kendilerine özgü pazarlama stratejileri ile gerek yazarı gerekse okuru baskı altına alırlar ve edebiyatın piyasa konumunu belirlerler (Türkiye Defteri, 1974: 3).

Derginin edebiyat piyasasının işleyiş biçimine dair açıklamalarına benzer bir tespit de Belge tarafından “bir zamanlar yayınevlerinin verdikleri kitap ilanlarında, *lüks ofset baskı, beş renkli krome kapak* gibisinden şeyler yazılır ancak kitabın içeriği hakkında tek bir kelam yazılmaz. Bu vakta bize çoğu zaman kitabı *neyin sattırıldığı* buruk bir kanıttır” (2020: 475) şeklinde dile getirilmektedir.

Türkiye Defteri nezdinde, belli sanat eserlerinin piyasadan dışlandığı kapitalist sistem içinde Türk edebiyatının ahvali, piyasaya göre belli türden eser vermeye eğilimli olmuştur. Nitekim son yıllarda parlak çıkışları olan Türk yazarların birçoğunun daha ikinci, üçüncü eserlerinde kendilerini tekrar etmeye, “mal üretmeye” başlamaları veya 1960'lardan sonra yayın alanına büyük sermayelerin el atması hatta küçük bütçeli bazı yayınevlerinin hızla büyümeleri bu ters ilişkinin tezahürleridir. Sermaye ve yayın buluşması, bir yandan edebiyatın ticari ölçülere uygun piyasasını yaratmış, yazarlığı meslek hâline getirmiş, diğer yandan da çeviri kitaplarla piyasayı kaplayıp yerli yazarın fiyatını düşürme çelişkisini yaratmıştır (Türkiye Defteri, 1974: 3).

Derginin çeşitli sayılarında edebiyat piyasasının işleyiş kurallarının yazarı, eseri ve totalde edebiyat edinimini ne hâle getirdiği Füzün, Bekir Yıldız, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt gibi isimler üzerinden kritik edilmiştir. Dergideki bu eleştirel analizlerden varılan genel sonuç, kapitalist piyasa işleyişinin her alandaki üretici üzerinde yaptığı gibi, edebiyat alanında da yazara pazar için para eden eser verme, daha doğrusu mal yetiştirme konusunda baskı yaptığı yönündedir. Bu baskı ile yazar bir yazma telaşına düşmektedir. Yazma telaşı “ne yazarsam hikâye olur” anlayışıyla birleşince yazar, olağan gerçeklerle ilişkili olmayan çarpıcı, vurucu, duygusal olanı yazmayı seçebilmektedir. Etkileyciliğin amaçsallaştırıldığı piyasa edebiyatının ürünleri okunduktan sonra ise akılda kalan gerçeğe değin özler değil, birbirini andıran gerçek dışı temalar olur. Dergi, pazar için kitap üretimi ile geline noktanın, açık seçik edebî son olduğu kanaatindedir (Bizer, 1974: 31-32, 38).

Dergi yazarlarına göre, edebiyatın piyasalaşması ile yayıncı öncelikle yazar ve eseri daha sonra da okurun tercihleri üzerinde kontrol kurma gücünü ele geçirmektedir. Yayıncıların kontrol ve baskı gücü, Hulki Aktunç'un “Geri Dönmeyenler” hikâye kitabının Bilgi Yayınevi tarafından basılma sürecinde yaşadığı deneyimi paylaştığı derginin 13. sayısındaki yazısının ana temasıdır. Aktunç, yayınevine gönderdiği mektupta sorunu şöyle dile getirir:

“... daha önce basılmasında herhangi bir sakınca görmediğiniz kitabımın önüne engeller çıkmış. Bu engeller sadece beni ilgilendirseydi bu mektubu yazmaz ve eserimi derhal geri isterdim. Ancak bana ilettiğiniz söz konusu engeller (yayınevinin kitabın basılma şartlarını belirlemesi, tepki çekeceğine

kanaat getirilen bir hikâyenin kitaptan çıkartılmasını istemesi, kitabın ticari ölçülerle değerlendirilmesi ve yazarın sadece bir dergiye yazıyor olması² vb.) kitap piyasasında sık rastlanır bir tavır haline gelmeye ve bu tavır edebiyat okurlarının tercihlerini de etkilemeye başladığı için yazıyorum” (Aktunç, 1974a: 109-110).

Türkiye Defteri'nin yayımlanmasından yarım asır sonra edebiyatımızın bugününe baktığımızda trajedinin devamlılığına Nebi Özdemir'in tespitlerinde yeniden şahit olunmaktadır:

“(…) bir edebî eserin kültürel ekonomik açıdan “değer”lendirilmesi, diğer sanat alanlarında olduğu gibi, genellikle yaratıcısının dışındaki aktörler/kurumlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Eserin yaratıcısı yayıncının, dağıtıcının ve sonuçta da piyasanın belirlediği ve eserin satış fiyatının yaklaşık olarak 1/10'ini geçmeyen bir değeri kabul etmek durumunda kalmaktadır. Dolayısıyla herhangi bir edebiyat eseri yaratıcısından çıktığı/söz sahibinden ayrıldığı andan itibaren kültürel ekonomik bir ürüne dönüştürülmektedir. Eğer yayın hakları devredilmişse yazar ve şairin değerlendirilme sürecine müdahale etme hakkı bulunmamaktadır.” (Özdemir, 2011: 104)

Türkiye Defteri, edebiyatın, piyasanın ilkelerine entegre edilmesi çabasında olan ve yurt içi-yurt dışı çeşitli kurumlar tarafından açılan yarışmaları, dağıtılan ödülleri de eleştirmektedir. Derginin ilk sayısında TRT kültür, sanat ve bilim ödüllerinin verildiği törende yan yana oturan sağcı ve sözde solcu edebiyatçıların resmi, tam da egemen güçlerin düzeni benimsetmek ve edebiyatçıları aracılığıyla düzenin benimsenmesini sağlama arzularının gerçekleştiğinin tablosu olarak değerlendirilmektedir. Aynı yazıda TRT yarışmalarıyla parsa toplamaya çalışan yarışçıların devrimci Türk edebiyatına katkıları olamayacağı (İleri, 1971: 35) ifadelerine de yer verilerek ideolojik bir ayrıma tabi tutmaksızın ödül avına çıkmış tüm edebiyatçıların bilinç düzeyleri sorgulanmıştır.

Türkiye Defteri'ne göre Türkiye'de okur kitleleri için en ilginç ödül sayılan Sait Faik Hikâye Armağanı'nda ilk zamanlardaki anma-değerlendirme niteliğinden hızla sıyrılarak bir piyasa göstergesi hâline getirilmiştir. Dergide, geçmişte bu ödüle karşı olanların dahi sıraları gelince ödülleri alması, aslında yatırım yapan küçük bir patron gibi kendi yazdıklarının kârı peşinde koşmalarının özeti olarak gösterilmektedir (Türkiye Defteri, 1974: 4). Ancak bu yazarların idrak edemedikleri şey, sanatçı özgürlüklerinin ellerinden kaçması ve ilkesi hiçbir şeyi rastlantıya bırakmamak olan piyasanın mahkûmu olduklarıdır.

Türkiye Defteri'nde Nobel ise ödüllerin en siyasal olarak değerlendirilmektedir. Dergi, Türkiye'de kimilerinin Nobel'i, “Türkiye'nin üstünden ha bu yıl ha gelecek yıl geçecek diye heyecanla bekledikleri bir kuyruklu yıldız gibi” algılamalarını bir dehşet olarak betimlerken, aynı zamanda Nobel ödüllü bir yazarımız olursa dünya, edebiyatımızı tanır düşüncesinde olanlara da bu dünyanın kapitalist dünya olduğunu hatırlatmak istemekte gibidir. Derginin bakış açısında Nobel ve benzeri ödüllerin peşinde sürüklenenler hem kendi halklarına karşı ihanet içindedirler hem de ticarileştirilmiş bir edebiyatın sefil halkalarıdır çünkü Batılı yayıncıların edebiyat üretiminde de tek ölçüsü “Kaç para getirir?” ve “Kaç para getirdi?”dir. (Türkiye Defteri, 1974: 4-5).

Türkiye Defteri'nin edebiyat piyasasına karşı çözüm anlayışını, Altuğ'un, Türk hikâyesinin gerçekçi mirasa sahip çıkmasından sonra kazandığını ifade ettiği üç özellik üzerinden yakalamak mümkündür: “Türk edebiyatının yeni hikâyesi, a) Batı'dan esen bir rüzgar olmayışı, b) Entelektüel bir plandan hareket etmeyişi yani herhangi bir soyut idenin güdümünü taşımayışı, c) Hayatta karşılığı olan bir hikâye oluşu” (1974a: 27) niteliklerinden güç almaktadır.

² Bilgi Yayınevi sahiplerinden ve yöneticilerinden biri olan Attilâ İlhan, H. Aktunç'a kitabın önündeki engellerden birini şöyle ifade etmiştir: “Fakat Hulki, kitabının önünde birkaç engel var. Birincisi, bir dergiye angaje olman, yalnız Türkiye Defterine yazman. Bu iyi değil...” (Aktunç, 1974a: 110).

Bu üç özellik ile Türk hikâyesi, piyasa edebiyatı karşısında tutarlılık kazanmış olsa da Altuğ'a göre eksik kalan bir husus vardır. Bu husus, Anadolu insanını bütünsel olarak kavramada kuşatıcı bir tavır olarak yazarın sahip olduğu veya olması gerektiği *tarih bilincidir* (Altuğ, 1974a: 27).

Dergide, edebiyatın piyasalaşması ve piyasa edebiyatı döngüsünü kırabilmenin adımlarından biri olarak değerlendirilen tarih bilinci ve toplumsal bilinç, insan yaşamını tarihî açıdan diyalektik olarak kavrayan bilimsel bir teorinin disiplinli bir şekilde hazmedilmesi ve pratiğe ulanması (Altuğ, 1974a: 31) şeklinde tanımlanmaktadır.

Türkiye Defteri'nin merkez fikirlerinden biri sanat ve edebiyat da dâhil olmak üzere Türk toplum yapısının meselelerini anlamak için tarihe odaklanılması gerektiği ve tarihe odaklanırken de Türkiye'nin, Osmanlı'nın ve Anadolu'nun özgün gerçekliğinin ve biricikliğinin ön plana çıkartılmasıdır (Çetin ve Budak, 2020: 249).

Tarih bilinci meselesi derginin yazarlarından Naci Çelik tarafından Kemal Tahir'in düşüncelerine atıfla şu şekilde vurgulanmıştır:

“[Kemal Tahir'e göre] Batılaşma atılımımızın, sanatımızın bütün kollarını ilgilendiren en büyük zararı tarihimizi inkâr etmeye bizi zorlaması, ona bir daha dönmek gereğini hiç duymayacağımıza bizi inandırmasıdır. (Oysa) tarihsiz toplumların büyük sanatı, kesinlikle olamaz. Elli yıllık tarihle sanat olamayacağı gibi, uydurma tarihle de sanat yapılamaz.” (Çelik, 1974: 32, 39).

Türkiye Defteri'nin önemli konularından olan Batılaşmacı ideoloji ve Türkiye gerçekliği arasındaki çelişki, şu anki Türk edebiyatının karmaşık bir biçimde şekillenmesine neden olmuştur. Bu yaman çelişki, bugünün edebiyatında tarih bilinci ve toplumcu bilinç meselesini ön plana çıkartan temel etmendir. Türkiye'de ekonomik yapılanmanın kapitalistleşme sürecinde olduğu gözden kaçırılmadığında bu sürecin edebiyatımıza hayati insan meselelerini işlemek şeklinde yansması gerekliliği anlaşılacaktır. Tam da bu noktada tarih bilinci ve toplumcu bilinç meselelerinden beslenen bir edebiyat ve yazar, toplumsal yapısı tarafından belirlenen insan problematiğini kavrayabilme ve Anadolu insanını çarpıtmadan yansıtabilme tarzıyla seçkinleşen bir sanatçı gücü yaratacaktır. Aynı zamanda bu güç, yoz Batı kültürünün tıkadığı edebiyatı soluklandırarak Türk edebiyatına millî gerçekliği kavrayıp değiştirmede bir aktivite niteliği kazandıracaktır (Altuğ, 1974a: 31-32).

Dergi, Batılaşmacı ideoloji ile Türkiye gerçekliği çelişkisinin edebiyatımıza yansımalarını, “roman” özelinde de tartışmaktadır. Dergi yazarlarına göre, edebî türler içinde roman müşahhas bir yere sahiptir. Çünkü roman, toplumsal oluşu, belirli süreçler içerisinde kavrayıp yansıtma açısından geniş bir imkâna sahiptir.

Türkiye Defteri'nin bakış açısından romanın Batı tarihinde sahneye çıkışı burjuvazinin gelişme ve olgunlaşma dönemine has yoğun bir bireycilikle kendini göstermiştir. Bir başka ifadeyle kapitalist toplumlarda roman bireyin destanı ya da mitosudur. Batılaşmacı ideolojinin ikamesi ile Türk edebiyat tarihi içinde de roman burjuva toplumunun birey anlayışından hareketle yabancı bir karakterde gelişmiştir (Aktunç, Altuğ ve Çelik, 1974: 18). Bu tespit, derginin fikriyatı üzerinde kuvvetli bir etkiye sahip olan Kemal Tahir'de de görülmektedir:

“Batı insanı, toplumun içinde yalnız olduğu için bahtsızdır. Sömürücü olduğu için sürekli olarak sömürülme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Varlığında sömürülmeden kurtulmak çırpınması aralıksız yaşadığından, bunun tek yolu da sömürülenlerin arasından sıçrayıp sömürenlerin arasına karışmak olduğundan -bu da elbette suç işlemekten başka bir şey sayılmayacağından- büyük suçluluğun -ilk suçun- sürekli etkisi altındadır. Yabancılaşmak Batı insanının ruhunda taşıdığı korkunç hastalıktır. Batı insanı kendisini, kendi kişisel dramına kolayca hapseder. Kendi çizdiği tebeşir çizgisine mahkûmdur. Bunu anlatan Batı romanında insan dramı bu temele dayanır. Oysa Türk insanı toplumun gerçekten ayrılmaz parçasıdır. (...) Ne kadar derin ve büyük yalnızlık duyarsa duysun, çevresindeki insanların ilgisinden uzak olamaz. (...) Türk romancısı derinliğine inceleyip

açıklamakla bütün Doğulu insanların dramını işlemiş ve dünya insanlık dramına çok önemli bir parçayı, öteki yarım parçayı eklemiş olacaktır.” (Tahir, 2016: 94-95).

Derginin yazarları için, Türkiye’de romanı Batı kalıpları ile kurmak Türk toplumuna bir şey katmayacaktır. Öte yandan böyle bir tutum, edebiyatımızı piyasaya bağımlı hâle getirecektir. Dergi yazarları, burjuvazinin bireyci mitosunun edebiyatımızda bıraktığı ideolojik kalınlardan ve piyasanın güdümünden kurtulmak için yapılması gerektiğine inandıkları çözümün, kamucu toplum düzenine dayanan bir ülkede gerçekleşebileceğini tasavvur ederler. Roman ancak kamucu bir toplum düzenine sahip bir ülkede birey mitosundan sıyrılabilir ve ulusal edebî formlardan beslenip diyalektik bilgi metodunu takip ederek Batı aktarmacılığının ötesinde yeniden kurulabilir (Aktunç ve ark., 1974: 19, 20).

Ernst Fischer’a göre de (1995: 47, 205) toplumcu/kamucu düzen, kazanç düşkünü kapitalistlerin “sanat pazarı”na toptan üretilmiş mal süremediği bir toplumdur ve toplumcu düzenin, halkı sanattan tat almaya yönelmek yani halkın sanat anlayışını geliştirmek, bir de sanatçının toplumsal sorumluluğu üzerinde durmak biçiminde iki büyük ödevi vardır; toplumun sanatçı denen o üstün büyücüye ihtiyacı vardır ancak toplumsal görevini unutmamak için sanatçıyı uyarmak da toplumun hakkıdır.

Türk edebiyatını yeniden kurma hedefi, dergiyi Marksist edebiyat eleştirisi yaklaşımının “toplumcu gerçekçilik” ilkesiyle buluşturmuştur. Türk edebiyatında “toplumcu gerçekçilik” anlayışı özellikle 1930’lu yılların sonlarında 2. Dünya Savaşı ile yoğunlaşmış, daha sonraki dönemlerde de özellikle roman ve hikâye türünün içeriği açısından etkisini güçlü bir şekilde sürdürmüştür (Alver, 2014: 132).

Toplumcu gerçekçi anlayış, sanatı bir üretim aracı olarak görür; edebiyatın siyasal ve toplumsal koşullar tarafından belirlendiğini ifade eder. Edebiyatın konusunu ise kapitalist sistemin eleştirisine, sömürülen, sömürülmekten kurtulmuş veya kurtulmanın zorunluluğunu idrak etmiş insanlara ve yeni insanın oluşumuna dayandırır. Toplumcu gerçekçilik öncelikle devrimci bir karakter taşımaktadır ve dünyayı değiştirme arzusundadır; bu nedenle toplumcu gerçekçi edebiyat sadece yaşamda gözlemediğini yani var olanı yansıtmaz, kapitalizmin eleştirisi merkezinde diyalektik bir metotla henüz var olmayan bir şeyin doğmakta olduğunu yani olması gerekeni de göstermeye çalışır; kurtuluş için sanatçıdan da devrimci olması istenmektedir (Akpınar, 2014: 14; Algül, 2020: 173-174).

Alver’in de vurguladığı üzere toplumcu gerçekçilik edebî eserlerin eğitsel bir işlev üstlenmesi gerektiğini düşünür; toplumcu gerçekçi yazarlar geleceğin mücadelesi ve toplumu yeniden oluşturma sorumluluğu ile halka, halktan olana yönelmelidir. Toplumcu gerçekçi yazarlar, halka fikirlerini daha kolay iletmek amacıyla halkın kullandığı dili, yöresel deyişleri kullanmışlar, sade bir dil ile okuyucuya ulaşmaya çalışmışlardır (Alver, 2014: 131).

Türkiye Defteri’nin perspektifinden toplumcu gerçekçi edebiyatın insanı ele alış biçimi, bireyi kendi doğallığı ve özneliği içinde toplumsal olandan soyutlayarak ele alan burjuva edebiyatından veya piyasa edebiyatının bize benzemeyen tiplerinden farklıdır. Dergiye göre toplumcu gerçekçi edebiyat, insanı doğal olarak, ruhsal ve kişisel yapısıyla ele aldığı gibi, onun özellikle tarihsel durumunu da saptamaya çalışır. Bu edebî ürünlerde tip ve karakterler; hayat içi, toplum içi, tarih içi olan somut, canlı ve sınıfsal durumu saptanmış kişilerdir (Bayar, 1974: 104).

Türkiye Defteri yazarları, burjuva edebiyatının idealizmine ve emperyalist kültürün sahte gerçeğine karşı kendi tarihine ve halkına yönelmiş *gerçeklik* meselesini, edebiyatçıların uğraş vereceği en zor mücadele alanlarından biri olarak değerlendirmektedirler. Çünkü Kemal Tahir’in de belirttiği üzere “gerçeklik kendini zor teslim eder. Gerçeklik canlı ve değişken olduğu için bir

kere teslim alınınca sürgit elimizde kalmaz. Bu nedenle gerçekle girişilecek savaşın zaferi ancak sürekliliğindedir” (akt. Çelik, 1974: 36). Aynı zamanda edebiyatçılarımız, ulusal gerçeği roman malzemesi olarak kullanabilme zorunluluğunu diyalektik metotla bilimsel olarak temellendirme zorunluluğu ile birlikte üstlenmelidirler ki somut gerçeğin zihinsel olarak yeniden üretimi sağlanabilsin (Yavuz, 1974: 57).

Türkiye’de 1960’lardan sonra Marksist bilincin kazanılmasının ve bunun Türkiye açısından boyutlandırılmasına dair tartışmaların Türk edebiyatı alanında önemli bir açılım getirdiğini vurgulayan dergi, edebiyatımızı burjuva edebiyatının iğretliğinden arındıracak potansiyelin farkına varılmasında Kemal Tahir’i ve onun romancılığını bir atılım olarak değerlendirmektedir. Çünkü Türk romanının tarihî gelişiminde Kemal Tahir’e gelinceye kadar birçok isim, Türk toplumunun gerçekliğini sanatsal düzeyde bir dış gerçeklik olarak kurmuş ve toplumsal olanın doğru bir yansımaları verememiştir. Dışsal gerçeklik kavramı ile anlatılmak istenen hem ideolojik hem de maddi anlamda bir dışlıktır. İdeolojik plandaki dışlıktan kastedilen Türkiye toplumundan ve tarihinden kopmuşluğun bir ifadesi olarak Batılılaşmacı ideolojinin ve onun aktifleşmiş biçimi olan resmî ideolojinin bağlamları içinde görmek ve düşündürmektir. Maddi planda ise tarihî bir gelişmenin ürünü olan ve kendine has bir yapılanma gösteren gerçekliğin, yalnızca zamansal ve görünür olan yanı sıra yani gündelik olanla yetinmek şeklindeki dışlık anlatılmaktadır (Altuğ, 1974b: 14).

Türk edebiyatının roman inşasında dış gerçeklerle yetinme ya da gerçekliği dışarıdan yansıtmaya tavrını aşmak, toplumsal gerçekliği içerden temellendirmekle, gününbirlikten tarihe, anlardan sürece, bireylerden toplumsal oluşuma, salt tespitten araştırmaya, olaylardan olgulara yönelmekle mümkündür. Bu süreçte Kemal Tahir romanının *soyut ideolojiye karşı, somut bilimselin durumu* esas alındığında, Türk romanını kişisel drama dayanan ve bütünüyle birey üzerine kurulu bir yapı arz eden Batı edebiyatının etkisinden kurtarmak mümkün olabilecektir; Batılılaşmacı görüş tarzından özgürleşmeye atılan adım ile edebiyatımız toplumsal dram çerçevesinde ve onunla iç içe geçmiş kişisel dramalara yer veren, bizzat öz tarafından şekillenen (Altuğ, 1974b: 15-16) eserler verebilecektir.

Türkiye Defteri, toplumcu gerçekçi sanat/edebiyat anlayışını savunurken aynı zamanda Batı’dan ithal edilen “sanat, sanat içindir” anlayışına ve bu anlayışın etkisiyle sanatı rejimlerin dışında ve üstünde konumlandırıp sadece bir üstyapı ürünü sayan sanatçı tavrına da (Erdoğan, 1975: 460) eleştirel bir karşı duruş içindedir. *Türkiye Defteri*, “sanat, sanat içindir” görüşünü, burjuva toplumlarında ortaya çıkan, sanatı pazar için üretilen bir nesneye dönüştürme gayesine hizmet eden bir basamak olarak değerlendirmektedir.

Türkiye Defteri’ne göre, “sanat, sanat içindir” ilkesi ile yazarlar, yaşadığı toplumun gerçeklerine hızla yabancılaşarak eserde özden çok estetik bir biçim kaygısına ve güzelliğe odaklanmışlardır. Bu tercih, derginin yazarlarından Hilâv’a göre sanat eserini katkısız bir varlık olarak görmenin tercihidir. Hâlbuki sanat eserini her şeyden önce sosyal bir varlık olarak görmek gerekir. Ancak sanatı, toplum için tanımlamak eserin estetik değerini, göze hitap eden biçimsel yönünü ihmal etme anlamına gelmemelidir. Hilâv, buradaki asıl sorunun ve çözümünün, estetik değerle sosyal bir başka deyişle güzellik kavramı ile bunu belirleyen sosyal koşullar arasındaki diyalektik ilişkinin kurulabilmesi (akt. Bağdatlı, 1975: 522) olduğunu düşünmektedir.

Türkiye Defteri tarafından Batı kapitalizminin ve emperyalizminin belirlediği edebiyatın piyasalaşmasına, bir diğer ifadeyle piyasa edebiyatına verilen tepkilerden biri de Marksizm genel kültür mücadelesi perspektifinden kaynaklanmaktadır. Dergiye göre Marx’ın, Engels’in, Lenin’in, Mao’nun ve ülkemiz devrim öncülerinin emperyalizme karşı verdikleri mücadelenin

içine sanat ve edebiyatı da yerleştirmiş olmaları bu isimlerin sanatçı doğalarından ötürü değildir; onlar, kapitalist toplumu alt ve üstyapısıyla birlikte değiştirmede sanatın, edebiyatın dolaylı etki potansiyelinin büyüklüğünü görmüşler ve içinde buldukları kültür mücadelesine sanat-edebiyat yoluyla verilen mücadeleyi de eklemişlerdir (Aktunç, 1974b: 118).

Marksizmde bu ikili mücadele ilişkisi net olarak kurulmuş olmasına rağmen *Türkiye Defteri*'ne göre Batı emperyalizmine ve onun dayattığı kültüre karşı Türk edebiyatı ve edebiyatçıları, edebiyat mücadelesi ile kültür mücadelesi arasındaki ortaklığı henüz kuramamıştır. Bunun nedenleri arasında “ülkemizdeki klasik sanatçı tipolojisinin kökeninde küçük burjuva özelliklerin hâlâ ağırlık taşıması; emekçi sınıflardan gelen sanatçılarınsa bir sınıf atlama kaygan düzeyine girebilmeleri” (Aktunç, 1974b: 118) gösterilmektedir.

Türkiye Defteri'nin muhayyilesinde edebiyat, kültürün içinde yer almaktadır; edebiyatçılar da bir şiir, bir hikâye, bir biçim için mücadele vererek ya da militanca sloganlar atarak üstüne düşen görevi yerine getirdiğini sanmaktan kurtulmalıdır; edebiyatçılar öncelikli mücadelenin, bir kültür mücadelesi olduğunu kavramalı, ütöpik bir sanatın mücadelesini değil demokratik ve sosyalist bir kültürün mücadelesini vermelidir (Aktunç, 1974b: 116, 121).

Türkiye Defteri, günümüz Türkiye'sinin sosyalist sanat, edebiyat ve düşünce adamlarının görevlerinin ülke içindeki bağımlı kapitalist sınıfın Batıcı ve yoz kültürüne karşı mücadele olduğunu savunmaktadır. Derginin sayılarında anti emperyalist kültür mücadelesi kapsamında yapılacak işler ise Anadolu insanının millî benliğini yok etmeye yönelik bu kültürün kitlelere kök salmasını önlemek, emperyalist kültürün taşıyıcısı her çeşit kurum, yayınevi, basın organlarını teşhir etmek, emperyalist kültürün yeni iş birlikçilerini açığa çıkartmak (Altuğ, 1974c: 199, 201) olarak sıralanmaktadır.

Türkiye Defteri'nde Batı emperyalizmi ve onun iş birlikçileri ile mücadelede kritik edilen bir diğer nokta da ülkemizde basılan kitapların oranında çeviri eserlerin ağırlığıdır. Derginin yazarlarından olan Aktunç meseleyi şu şekilde izah etmektedir:

“Batı emperyalizminin arka sokağı diyebileceğimiz ticaretçi yayınevleri, çeviri eserler aracılığıyla Türk okurun kültürel bilinçlenmesini önlemekte, kendi yazarına, kendi gerçeğine ulaşmasının önünü kapamaktadır. Ayrıca Türk yazarların bazıları da neyin mücadelesini verdiğine hâlâ karar veremediğinden edebiyat piyasasına yenik düşmekte, basılma koşullarını dışarıdan-içeriden başkalarının iplerine bırakmakta veya giderek yazarlığını kesesi yönetmeye başlamaktadır” (Aktunç, 1974b: 119)

Dergide, Türkiye'de edebiyat piyasasının kuralları dışında kalabilmek, dolayısıyla edebiyat ve kültür mücadelesini bir arada doğru şekilde verebilmek için “yazarların örgütlenme” meselesi de ayrıntılı olmamakla birlikte tartışılmıştır. Aktunç, “Devrimci Kültür Mücadelesi ve Edebiyat” başlıklı yazısında, Türkiye Yazarlar Sendikasını, zihniyeti ve o ana kadar giriştiği eylemler açısından eleştirmektedir. Aktunç'a göre (1974b: 120) piyasanın kazanç ilkesine güdümlenmiş olan bu sendikanın en büyük eylemi ülkede iki üç yazar için söz konusu olan “vergisiz kazanç yükseltimi” olmuştur. Türkiye Yazarlar Sendikasının zihinsel tutumunu da yazarları üyeliğe alırken veya üyeliğe çağırılmazken hangi kriterleri esas aldığı açık seçik beyan etmeme, bir klik kulübü havası taşıma, sanat mücadelesini bir kenara bırakıp geçim derdiyle iştiğal olma yönleriyle eleştirmektedir.

Kısacası *Türkiye Defteri*'nin, edebiyat piyasası karşısında güçlü bir duruşu olabilecek yazar örgütlenmesini, ülkenin bütün yazarlarını kapsayacak ve aralarında etkin bir iletişim sağlayabilecek, insanlık tarihinin seyrini değiştirme hedefini taşıyacak, yazarların kendi öz bilinçleri ve emekleri ile eser verebilmelerini destekleyecek bir yapıda tahayyül ettiğini söyleyebiliriz.

Türkiye Defteri dergisinin edebiyatın piyasalaşması ve piyasa edebiyatının eleştirisinden nasıl bir edebiyat sorusuna dair aktarmaya çalıştığımız cevaplarını Hilâv'ın sözleri ile özetlemek mümkündür:

“Kendi gerçeklerimiz başkasına benzemez ilkesinden hareketle Marksist metot yaratıcı bir düşünce çabası olarak sanat ve edebiyatta tatbik edilmelidir. Temel hedef toplumsal yaşamın her alanında olduğu gibi sanatta ve edebiyatta da doğru bir fikir çabası ve bunun doğurduğu etkin eylemin durmadan gelişen diyalektik birliği olmalıdır” (akt. Bağdatlı, 1975: 519,521).

Sonuç

Türkiye Defteri dergisinde; Türk edebiyatının piyasalaşması süreci, emperyalizm, Batılaşma, aydın ve halk arasındaki kopukluk, toplumsal yapı meselelerini tarihsel ilişkiyi yadsıyarak ele alma, edebiyatı gerçeklikten ve toplumcu işlevlerinden soyutlama vb. sorunlar ile ilişkilendirerek analiz edilmektedir.

Türkiye Defteri, edebiyatın piyasalaşmasında etkili olan nedenler arasında kapitalist sistemin bütünlüklü bir toplum ve insan düşüncesinden uzak olması, bunun yerine atomistik/parçalı bir toplum ve birey düşüncesine dayanması üzerinde durmaktadır. Böyle bir toplumda genel bir yabancılaşma hâlinin yaşanılması kaçınılmazdır. Bir toplumda yabancılaşma varken o toplumun edebiyatçıları da yaşadığı toplumun gerçeklerinden kaçmaya başlarsa, edebiyatçıların yarattığı eserler de bir parça düş, bir parça ticari nitelik kazanacak ve edebiyatın piyasalaşma hızı artacaktır. Dergiye göre piyasalaşmış edebiyatın ürünleri ve bu ürünlerin yazarları; kendilerini sürdürdükleri piyasada geçer akçe olabilmek için Türk halkını şiirlerinde, hikâyelerinde, romanlarında kendi gerçeğinden uzaklaştırma, böylece Türk insanının tarihsel birikimini yok etme görevine âdeta kendilerini adanmışlardır.

Türkiye Defteri, kapitalistleşmiş bir dünyada genelde sanatın, özelde ise edebiyatın, değişim değeri kullanım değerinden öne çıkan bir metaya indirildiğini ve “üretim için üretim” ilkesine dayanan bu sistemde şeyleştirildiğini düşünmektedir. Ayrıca burjuva edebiyatını toplumların ve insanların değişen ihtiyaçlarına cevap üretememesi bakımından da eleştirmektedir. Kapitalist üretim mantığında sanatı da kâr çarkının bir dişlisi hâline getiren, “sanat, sanat içindir” anlayışı ile salt kurgusal bir içeriğe bürünen piyasa edebiyatına karşı eleştirel tutumunu sürdüren dergi, hiçbir zaman ve koşulda edebiyatın öldüğüne inanmamaktadır. Dergi yazarları, kendine özgü Marksist anlayışları merkezinde sanat ve edebiyatın toplumcu gerçekçiliğe dayalı yaratıcı eylemleri açığa çıkararak tarihin değişiminde oynayacağı yardımcı rolün potansiyel gücünü ve önemini savunmaktadır.

Türkiye Defteri, sanat ve edebiyatı yabancılaşmamış insan emeğinin yaratıcı bir üretim biçimi olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle sanatın/edebiyatın belli bir metot ile (diyalektik bir yaklaşım ile) üretileceğini, ayrıca sanat ve edebiyatın her toplumun kendi özgün koşulları içinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bununla birlikte diyalektik metodun edebî eserlere aktarılabilmesi için edebiyatçıların bilimsel düşünceden nasibini almış olması gerektiğini de ifade etmektedir.

Dergi, Türk edebiyatının ve edebiyatçılarının temel sorununu topluma ve gerçeğe temas edememe sorunu olarak değerlendirmektedir. Bu sorunun aşılmasında edebiyatçı, edebî eserini öncelikle üyesi olduğu toplumun ve dünyanın gerçekliğinden derleyeceği malzeme ile yaratabilmelidir. Dergide “Nasıl bir edebiyat?” sorusunun yanıtı olarak karşımıza çıkan toplumcu gerçekçilik, kazanç odaklı edebiyat piyasasının niceliği öncelikle ile yazar-eser-okur üçgeninde doğan problemler için de bir çözüm reçetesidir.

Türkiye Defteri için edebiyat, bütün insanlara ulaşmadaki en temel araçlardan biridir. Edebiyat vasıtasıyla halkına ulaşabilmek için edebiyatçılar, tarihsel bağlamı kaçırmadan yaşadıkları toplumda gerçekleşen olaylar arasındaki nesnel bağları diyalektik bir yaklaşım içinde analiz edebilmeli ve eserlerinde taklit edilmiş Batılı insan tipinin dramlarını değil, Türk insanının dramını bütün çıplaklığıyla verebilmelidir. Bu hedef üzere dergi yayın politikası ile okurlarına çeşitli edebiyat eserlerini de tanıtmaya çalışmıştır. Bu bağlamda *Türkiye Defteri* için Marksist edebiyat eleştirisinin toplumsal gerçekliğe verdiği önem üzerinden seçkin bir edebiyatı desteklemekten kaçındığı tespitinde bulunabiliriz.

Türkiye Defteri, kendisini sanat ve siyasetin ayrılmazlığı anlayışından hareket eden bir dergi olarak tanımlamaktadır. Dergi; Batı emperyalizminin sahte gerçeğini çoğu kez ülkeye sokan, insanların bilinçlenmelerini engelleyen ve sömürülmeye karşı dirençlerini kıran piyasa edebiyatına karşı tarihsel gerçeklikleri ve yerli anlayışı gözeten bir kültür mücadelesi verdiğini ifade etmektedir.

Türkiye Defteri dergisi özelinde Türk edebiyatının piyasalaşması sürecini edebiyat piyasası ve piyasa edebiyatı kavramları ile birlikte anlamayı amaçladığımız bu çalışmada son söz yerine denilebilir ki dergi; Türk edebiyatının kapitalist piyasa ilkelerine angaje olmasına, onun tüketim kültürünün bir nesnesi hâline gelmesine karşı tavrı almış ve edebiyatçılara Marksist bilimsel eleştiri yöntemi esasında edebiyata yaklaşmanın mümkün yollarını göstermeye çalışmıştır.

Kaynakça

- Adorno, T. W. (2008). *Edebiyat yazuları* (2. Baskı). (S. Yücesoy ve O. Koçak, Çev.). Metis Yayınları.
- Akpınar, S. (2014). Toplum-sanat ve ideoloji üçgeninde toplumcu gerçekçiliğin edebiyat ve siyaset ilişkisine yaklaşımı. *The Journal of International Social Research*, 7(30), 7-26.
- Aktunç, H. (1973). Marksizizm, ideoloji, gerikalmış ilericilik ve bugünün edebiyatı üzerine. *Türkiye Defteri*, (2), 26-37.
- Aktunç, H. (1974a). Bir mektup. *Türkiye Defteri*, (13), 108-112.
- Aktunç, H. (1974b). Devrimci kültür mücadelesi ve edebiyat. *Türkiye Defteri*, (14), 114- 121.
- Aktunç, H., Altuğ, T. ve Çelik, N. (1974). 1973'le hesaplaşma. *Türkiye Defteri*, (4), 11-32.
- Algül, A. (2020). Eleştirel gerçekçilikten devrimci romantizme doğru toplumcu gerçekçilik üzerine bir çalışma. *Frankofoni Dergisi*, 2(37), 171-179.
- Altuğ, T. (1973). Batılılaşmacı görüş tarzı üzerine. *Türkiye Defteri*, (2), 5-12.
- Altuğ, T. (1974a). Türk hikayesinin yeni dönemi ve bazı teorik meseleler. *Türkiye Defteri*, (3), 25-33.
- Altuğ, T. (1974b). Türk romanı ve Kemal Tahir. *Türkiye Defteri*, (6), 12-16.
- Altuğ, T. (1974c). Devrimci kültür mücadelesinin konumu. *Türkiye Defteri*, (15), 194-203.
- Alver, A. (2014). Türk edebiyatında 1940'lı yıllarda yazılan bazı toplumcu gerçekçi romanların emek-sermaye bağlamında analizi. *SDU Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences/ SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (33), 129-152.
- Aslan, İ. (2014). Edebiyatta temsil sorunu: Popüler edebiyatın kanonlaş(tırıl)ması. *Sosyologca*, (8), 229-238. Doğu Kitabevi.
- Bağdatlı, S. (1975). Batılılaşma düşüncesine başlangıç taslağı. *Türkiye Defteri*, (18), 502-506.
- Bayar, Z. (1974). Nâzım Hikmet'in kişileri. *Türkiye Defteri*, (8), 104-108.

- Bele, T. (2015). Türkiye’de edebiyat yapmak ve yazar olmak. İçinde: *Edebiyatçıların, yayıncıların sorunları ve çözüm önerileri*. CHP Kültür ve Sanat Platformu. <https://content.chp.org.tr/file/50856.pdf> Erişim Tarihi: 01.11.2021.
- Belge, M. (2020). *Edebiyat üstüne yazılar*. İletişim Yayınları.
- Bizer, O. (1974). Yeni hikayenin eskileri (Füruzan ve Bekir Yıldız). *Türkiye Defteri*, (5), 26-38.
- Çelik, N. (1971). Düzenin edebiyatı. *Türkiye Defteri*, (1), 11-12.
- Çelik, N. (1973). Türkiyeli romancı. *Türkiye Defteri*, (2), 38-40.
- Çelik, N. (1974). Kemal Tahir için biyografi çalışması, *Türkiye Defteri*, (6), 17-50.
- Çetin, B. ve Budak, H. (2020). Kemal Tahir’den Türkiye Defteri’ne yerlilik. İ. Serbestoğlu (Ed.) *Sosyal ve insanî bilimler teori, güncel araştırmalar ve yeni eğilimler/2* içinde (s. 232-255.). IVPE Yayınları.
- Eagleton, T. (2014). *Marksizm ve edebiyat eleştirisi* (2. Baskı). (U. Özmakas, Çev.). İletişim Yayınları.
- Erdinç, F. (1975). Şiir üstüne. *Türkiye Defteri*, (17), 460-461.
- Fischer, E. (1995). *Sanatın gerekliliği* (8. Baskı). (C. Çapan, Çev.). Payel Yayınları.
- Fox, R. (2019). *Roman ve halk* (1. Baskı). (F. B. Aydar, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- İleri, S. (1971). TRT gönülleri hoş tutuyor. *Türkiye Defteri*, (1), 33-35.
- Kula, O. B. (2013). *Marx, Benjamin, Adorno sanat ve edebiyat*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Marx, K. ve Engels, F. (2016). *Sanat ve edebiyat üzerine* (3. Baskı). (M. Belge, Çev.). İletişim Yayınları.
- Moran, B. (1999). *Edebiyat kuramları ve eleştiri*. İletişim Yayınları.
- Özdemir, N. (2011). Edebiyat ve ekonomi kültürel ekonomik bir alan olarak edebiyat. *Millî Folklor*, 23(91), 101-114.
- Tagızade, L. (2006). Sosyalist realizm: Kökeni, oluşum süreci ve kavramı. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 1-24.
- Tahir, K. (1973). Sol bölünmeler üstüne konuşma. *Türkiye Defteri*, (2), 13-25.
- Tahir, K. (2016). *Notlar sanat ve edebiyat-I*. İthaki Yayınları.
- Tanrıbuurdu, E. (2010). *Marksist edebiyat eleştirisi ve Fethi Naci’nin eleştiri anlayışı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://repository.bilkent.edu.tr/handle/11693/15322> adresinden edinilmiştir.
- Türkiye Defteri (1973). Güçlenen... Süren... *Türkiye Defteri*, (2), 3-4.
- Türkiye Defteri (1974). Edebiyat... Kapitalizm... Nobelizm... *Türkiye Defteri*, (3), 3-5.
- Yavuz, H. (1974). Kemal Tahir ve ulusal felsefe sorunu. *Türkiye Defteri*, (6), 56-59.

Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sunmuşlardır.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da kuruluş ile finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.

Destek ve teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.